

SEYF-İ SARÂYÎ'NİN GÜLİSTAN TERCÜMESİ'NİN YAYIMI ÜZERİNE*

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU

Bilindiği gibi, büyük İran edibi Sa'dî (Abü Abd Allâh Muşarrif al-Dîn b. Muşlîh al-Şîrâzî)'nin meşhur *Gülüstan* adlı eserinin Türkçeye bilinen ilk tercümesi Kıpçak şairi Seyf-i Sarâyî'e aittir. M. 1258 yılında telif edilen eserin yazılışından 133 yıl sonraki bu tercümesi (1391), daha eskisi bulunmadıkça, şimdilik Türkçeye ilk *Gülüstan* tercümesi olmak vasfını muhafaza etmektedir. Bu tercüme ayrıca şu bakımlardan da önemlidir: 1. Mütercim'in de bir şair olması dolayısı ile bilhassa manzum kısımlar, metnin ruhuna sadık kalınarak, fakat serbest tercüme edilmiştir. Başlangıç ve sonundaki ibarelerle esere âdetâ bir telif (adaptasyon) havası verilmiştir. 2. Kıpçak Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Bu husus Türk dili tarihi bakımından bilhassa önemlidir, zira Eski Anadolu Türkçesi ve Çağatayca gibi eski Türk yazı dillerine kıyasla, bu şiveden ehmiyetde pek az metin bulunmaktadır.

Kıpçak Türkçesinin kendi tabii sahasından çok uzaklarda kaleme alınan yâdigârlarından bugün bize intikal edenlerin en önemlileri Arapça lûgat-gramer kitaplarıdır. Bunların yanında dinî veya atçılıkla, okçulukla ilgili bazı eserler de vardır. Ancak orijinal olmasa bile böyle önemli bir başka edebî eser, daha ziyade Harezmi sahasına ait olarak bilinen Kutb'un «*Husrev u Şîrîn*» ini bir yana bırakırsak, yoktur. Bu bakımdan gerçekten önemli ve üzerinde durulması gereken bir esere sahip bulunuyoruz. Buna rağmen şimdiye kadar eserin ilmî ve güvenilir bir yayımı yapılmamıştı.

Mevcut tek nüshası Leiden Üniversite Kütüphanesinde bulunan «*Gülüstan Tercümesi*» nin ilk neşri, eserin sonuna eklenmiş Seyf-i Sarâyî'nin şiirleri ile birlikte, Feridun Nafiz Uzluk'un bir önsözü ile, Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır (Seyfi Serâyî, *Gülüstan Tercümesi*, Ankara 1954). Bu neşir yazmanın bir tıpkıbasımıdır (faksimile). Ancak gerek fotoğrafların net basılamayışı, gerekse sahifelerin baskı sırasında karıştırılmış olması bakımından dikkatsizce hazırlanmıştır ve itinalı bir yayın niteliğinden uzaktır. Şimdi eserin A. Bodrogligeti tarafından hazırlanan transkripsiyonlu metin ve sözlüğünü (Glossary) ihtiva eden ye-

* A. Bodrogligeti, *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'dî's Gulistân (Sayf-i Sarâyî's Gulistân bi't-turki)*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969, 450 s.

ni bir neşri ile karşı karşıya bulunmaktayız. Nâşir daha önce de Acta Orient. Hung. ve JSFO'da konu ile ilgili birkaç makale yazmış ve yazmanın sonundaki Seyf-i Sarâyî'nin şürlerini, faksimilesi ile birlikte, bir kere daha yayınlamıştı. (Acta Orient. Hung. *A Collection of Turkish poems from the 14th century*, XVI, s. 245 - 311).

İki neşri arasında eser üzerinde başlıca A. Battal-Taymas'ın (*Seyf Sarayî'nin Güllistan tercümesini gözden geçiriş*, TDAY-Belleten 1955, s. 73 - 98) ve E. N. Necib'in (E. N. Nadžib, *Arhaizmy v leksike tyurkojazyčnogo pamyatnika XIV ve-ka «Gulistan» Seyfa Sarayi*: Kratkije soobščenija 83, s. 80-95) çalışmaları olmuştur. A. Bodrogligeti neşrinden önce bizim de eser üzerinde aynı mahiyette bir habilitasyon çalışmamız (İstanbul 1967) ve bu çalışmamızdan yararlanarak, dil husûsiyetleri hakkında bir makalemiz (*Seyf-i Sarâyî'nin Güllistan Tercümesi'nin dil husûsiyetleri*, Türkiyat Mecmuası XV - 1968, İstanbul 1969, s. 75 - 126) çıkmıştır. A. Bodrogligeti tarafından ortaya konulan eserde benim çalışmalarımdan istifade edilmemiş ve kitabın bibliyografya listesinde gösterilmemiştir. Herhalde 1967 yılı başında tamamlayıp, aynı yılın Mart ayında İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne doçentlik tezi olarak (teksir edilmiş halde) teslim ettiğimiz çalışmamızdan kendisinin haberi olmamış, sonra bu çalışma malzemesine dayanarak kaleme aldığımız eserin dil husûsiyetlerini belirten makalenin neşri ise, belki kitabın basıya verilmesinden sonraya rastlamıştır. Esasen türkolojinin daha bâkir sahaları ve henüz el sürülmemiş eserleri dururken, sayın nâşirle aynı zamanda aynı eser üzerinde çalışmamız bir talihsizlik olmuştur (Aynı talihsizlik şimdi *Mu'inü'l-mürid* üzerinde devam etmektedir!).

Bizim şimdiye kadar imkân bulup, bastıramadığımız çalışmamızla nâşirin çalışmaları birleştirilebilse idi, herhalde ortaya daha mükemmel bir eser çıkacaktı. A. Bodrogligeti'nin benim çalışmalarımdan faydalanmayışma mukabil, ben eserimi bastırma imkânı bulabilirsem, onun çalışmalarını da dikkate alacağım. Şimdi metnin okunuşu ve sözlük üzerindeki tenkitlerime geçiyorum. Bunları genel olarak iki ayrı bölümde toplamak isterim. Biri okuyuş ve kelimelerin ses değerlerini tesbit bakımından farklı görüşte olduğumuz hususlar, diğeri açıkça yanlış bulduğum noktalar.

Farklı görüşe sahip olduğumuz belli başlı noktalardan biri Türkçenin bilhassa bu devreye ait metinlerinin okunuşunda başlıca problemi teşkil eden *i / e* meselesidir. Nâşir *ä* (genellikle bizim *e* ile gösterdiğimiz ses) ve *i* seslerinin arasında bir de *e* sesini kabul ediyor. Bu bazı neşirlerde *é* veya *ê* ile de gösterilen ve bir kapalı *e* ünlüsü olsa gerek ki, biz bunu, bugünkü Türk şiveleri dışında, eski metinler için kabul edemiyoruz. *e*'den *i*'ye veya *i*'den *e*'ye ünlü gelişmesi sırasında bunun gibi geçiş devresi özelliği gösteren metinlerde aynı kelimenin farklı yazılışlarına çok rastlanır. Ancak muhtemelen bu o devirdeki telâffuz ile klâsik imlânın karışmasındandır. Eğer böyle o deyirde Türkçede iki çeşit *e* sesi mevcut olsa idi,

şaha bakımından çok yakın olan ve yabancı bir alfabe ile tesbit edilen *Codex Cumanicus*'da da bulunurdu. Müteveffa K. Grønbech'in meydana getirdiği mü-kemmel sözlükte böyle bir sese rastlamıyoruz. Sonra nâşir *ä*'den başka *e* ile *i* ara-sı bir ses kabul ettiği halde birçok kelimenin her iki şekilde okunuşuna da rastla-yabiliyoruz. Msl. *âkinçi/ekinçi, äl/el, är/er, äriş-/eriş-, ärtä/ertä, äšit-/išt-* (niye *ešt-* değil?) v.b.

Daha az ölçüde olmakla beraber yine bir kaç kelimedede farklı görüşte oldu-ğumuz noktalardan biri, eski Türk alfabelerinin imkânsızlığı ile her zaman tereddüt yaratan bâzı kelimelerde ilk hecedeki *o/u, ö/ü* seslerinin okunuşundadır. Bu bakımdan da şive yakınlığı ve değişik alfabe imkânı ile Cod. Cum.'a müracaat et-meyi uygun buluyorum. Nâşir fiilleri *uyan-, uyat-, uygan-, uygāt-* okuduğu halde, aynı kökten gelen ismi niye *oyağ* okuyor? Bu cümleden olmak üzere *uğra-* yerine *oğra-*, *üze* yerine *öze*, *uş* yerine *oş* okumayı tercih ediyorum.

Eski metinlerimizi okumakta yine önemli güçlüklerden biri de yabancı keli-melerin Türkçedeki telâffuzları meselesidir. Arapça ve Farsçadan geçme sözlerin kendi aslı telâffuzlarının mı, yoksa bugün Türkçede telâffuz edilen veya o devir-de öyle telâffuz edildiği tasavvur edilen şekillerinin mi esas alınacağı tereddüt ko-nusudur. Bir de metnin ait olduğu lehçenin kendi özelliklerini dikkate almak ge-rekir. İtiraf edelim ki, bu konuda sağlam bir kıstas bulabilmek zordur. Ancak ba-zı durumlarda, getirilen türkçe eklerin kaim veya ince, düz veya yuvarlak ünlü-lü oluşları bir fikir verebilir. Msl. ince ek alan *dünyä* kelimesini *dünye* veya *dünyî* okumak her halde daha uygun olacaktır. Bu bakımdan nâşirin Farsça aslı telâf-fuzlarına uygun olarak okuduğu *xwad, xwār, xwaš gibi* kelimelerin Türkçede al-dığı yuvarlak ünlülü şekiller tercih edilmeliydi. Bunda da başlıca dayanağımız, Cod. Cum. dan başka, bu kelimelerin türkçe ekli şekilleridir. Msl. *xor* sözü eğer *xwār* şeklinde telâffuz edilse idi, mücerret ismi *xwārluq, (xorluq)* değil, *xwārluq* şekiinde olmak gerekirdi. Buna kıyasla diğerlerini de *xod, xoş* v.b. okumak gere-kir.

Yine yabancı kelimelerden Arapça asılları *hemze*'li sözlerin *hemze* yazılma-yan şekillerinde, hem iki ünlü yan yana gelir gibi bir durumun Türkçeye uymayı-şını, hem de Arapçanın da buna imkân vermesi hattâ Farsçadaki şekilleri bakımın-dan *hemzeyi y* (veya bazan *v*) olarak okumayı tercih ediyoruz. Msl. *dā'im, dā'imā* yerine *dāyim, dāyimā, fā'ide* yerine *fāyide, su'āl* yerine *suvāl* v.b. gibi.

Misalleri ve meseleleri çoğaltmak mümkün. Ancak bu grupta bahis konu-su ettiğimiz hususlar her zaman aksi de savunulabilecek tartışmalı Türk dili me-seleleridir. Bir de bunların dışında açıkça hatâli olduğunu sandığımız durumlar, yanlış okumalar, indekste eksikler, atlamalar ve sıra karışıklıkları var ki, bunla-rın başhalarını önce transkripsiyonlu metni, sonra sözlüğü takip ederek, şöyle tespit edebildik :

Sayfa 71, satır 5'deki beytin ikinci mısraının başındaki *dinidin* kelimesi *dünyî-*

din olacaktır. Yani mısra *dünyâdin alsun tâna^{um} biriü dâd!* şeklinde okunmalıdır, zira mânâ bakımından «dünyadan» «tana^{um} birle dad almak» daha uygun olacağı gibi, şekil bakımından da eğer kelime «*din*» olsa idi, 3. şahıs iyelik eki ile ablatif hâlinin *dinindin* şeklinde olması daha uygun olurdu. Metinde bundan başka daha birkaç yerde «dünya» kelimesine *dünyî* şeklinde rastlıyoruz: 24v/7, 75r/3, 94r/13 ve *dünyî-lik* 33v/5 (Nâşir bu kelimeyi *dünyâlik* okumuştur. Türkçede böyle nasıl telâffuz edilebilir? *Dünyâlik* olacaktır).

7r/8'deki beytin ikinci mısramdaki *anbâr* şeklinde okunan kelime *anter*'dir ve bir özel isimdir. Burada *kim bu küin anter saŋga mihter kerek* diye, cesaret ve kahramanlığı ile tanınmış bir Arap şairi kastedilmektedir (bk. İslam Ans. I). Bunun gibi, 8r/10'da *tiläsân bolmağa marûf-u kârxi* diye yine cins isim gibi alınan terkip de özel isim olup, meşhur mutasavvif *Marûfu'l-kerhî*'dir ve müteakip mısrada *Çünâd* diye yanlış okunan *Cünâyd* ve Şâyh Şiblî'nia hocalarındandır.

13v/11'deki *ol toğar könilik üstünü* ibaresi *ävval toğar...* şeklinde olacak, çünkü arkasından *soŋgra* kelimesi geliyor.

Sayfa 14/v'nin 12. satırdaki metnin en okunaksız ve tereddütlü yeri nâşir tarafından *azğarur nuzzârî* şeklinde okunmuş ama, ne *azğarur*, ne de *nuzzârî* kelimesi sözlükte bulunmadığı için ne demek olduğu veya ne düşünülerek böyle okunduğu anlaşılmıyor.

22/v 9: *tağyîr-i hâl* diye okunan ibare *tağayyür-i hâl* olacaktır. Buna mukabil 5v/9'da *bâyniñ taqattıwın swâl etti* ibaresindeki *taqattıwan* kelimesini *taqfıan* okumak daha doğru olur.

23r/7: *aç qarınlı beg tutar qaçmaqın* ve 113r/7: *çün ki sävdi xwâjâ jândan qulnı bek* ibarelerinde *beg* ve *bek* okunan kelimelerin her ikisi de «üstün, daha çok» demek olan *yig* (*yeg*) olacaktır. Bugün Türkiye Türkçesinde *yeğ* şeklinde olan bu kelime *yeg tut-* şeklinde «tercih etmek» anlamına gelir.

31r/10 ve 147r/4'deki *nävkär* kelimesi Cod. Cum. da olduğu gibi, *nöger* şeklinde okunsa daha doğru olacak. Çünkü birinci misalde metin manzumdur ve *nöger* veya *nöker* şeklinde okunması vezne daha uygun gelmektedir.

38v/6: *elä* olarak okunan ve sözlükte *el* «el» kelimesinin datif hâli olarak tesbit edilen kelime *äylä* «öyle» olacaktır. Nitekim 55v/3'de de aynı şekilde yazıldığı halde doğru olarak *äylä* okunmuştur. İlkinde üstelik metin manzumdur ve nâşirin okuyuşu mânâyâ olduğu gibi vezne de uygun gelmemektedir.

42r: 9. satırdaki *yur* sözünün *yubar* şeklinde okunması vezne daha uygun olur. 11. satırdaki *uşa* kelimesi ise, açıkça *uşta* (*oştâ*) olacaktır. Anlamı «işte» dir. Önsözünde nâşir E. N. Nadzip'in *oşna* okuyuşu yerine kendisinin *uşa* okuduğunu söylemektedir ki, ikisi de yanlıştır.

46v/7: *tip teg olturmaq bälli anda väbäl* diye okunan mısra *tip-tek olturmaq bälli anda väbäl* şeklinde okunmalıdır. Türkçe *bälli* kelimesi bu devirde ve metinde bu şekilde olmayıp, *belgili* şeklindedir. Bu söz «evet» anlamına (Farsçadan

Türkçeye geçen, Arapça asıllı) *bâli'*dir. Bu şekilde okumak mânâya da, vezne de uygun olur. Aynı sayfanın 9. satırındaki ol *tâgî yâgî xilâfınça* ibaresindeki *yâgî* diye okunan kelimeyi *bâgî* «zâlim» olarak almak herhalde daha uygun olur. Yine aynı sayfanın son satırında *xusaib* diye okunan özel isim metinde sarîh olarak *xasîb* şeklinde harekelenmiştir. Bu isim *Gülîstan*'ın Farsça nüshalarında da farklıdır. Herhalde Seyf-i Sarâyî'nin tercümesine esas olan nüshada da böyleydi. Nüsha farklarını dikkate alarak *Gülîstan*'ı Fransızcaya tercüme eden Defrémy de bu ismin *Hasîb* şeklini tercih etmiştir.

48v/5 : *kim aña it tikip jâbin üsti* şeklinde okunan mısra *kim aña it tegip çebîn üsti* şeklinde olacak. Bilhassa son kelime *üst* «üst» kelimesinin 3. şahıs iyelik ekli şekli değil, *üş-* «üşüşmek» fiilinin geçmiş zaman şeklidir. Başka misalde geçmediği için bu fiil sözlükte de yoktur.

49v/4 : *zulüm jâhül değil, zalüm jâhül* olacak.

53r : 3. satırda *qoltuqunda* kelimesinde 3. şahıs iyelik eki *u* olarak yuvarlak okunmuş, müteakip satırda *küninde* kelimesinde ise, *i* olarak dar okunmuş,, fakat indekse *kününde* şeklinde alınmış. Bu devirde henüz 3. şahıs iyelik ekleri pek ses (ünlü) uyumuna uymadığı için üçünün de dar ünlü yani *i*, *i* okunması gerekirdi. Zaten metinde de *küninde* kelimesinde *y* harfi yazılmıştır.

53v/9 : *rävşân-zamîr* diye okunan kelimenin metinde açıkça *rüşân-zamîr* diye hareketlendiği görülüyor.

55r/1 : *bir neçâ kâlimâ vaz ettim* diye okunan ibaredeki fiilin Farsçası da *guftam* olduğuna göre *ayıttım* şeklinde okumak daha doğru olacak. Sözlükte de *et-* maddesinde bu yardımcı fiil ile yapılan bütün yardımcı fiiller alındığı halde *vaz et-* alınmamış.

55v/13 : *tâqım qalmayın* ibaresi *tâqatım qalmayın* olacaktır. Metinde *tâqat* kelimesindeki *te* harfinin noktaları görülmüyorsa da, dışı yazılmıştır.

58v/13 : Mısraın *uzr-u nâmâz* diye okunan son kelimeleri *uzr u niyâz* olacak. Bir önceki beytin son kelimesi de *nâmâz* olduğu için bunun da *nâmâz* olma- sma imkân yoktur, zira iki kelime redif olacağından kafiyelenemez.

64v/5 : *arâb tâvâçisindân bir qara oğlan* ibaresindeki *tâvâçisindân* sözü *nâvâhîsindân* olacaktır. Farsçası *az hayy-i arab.*

67v/5 : *ayb etmeyin* değil, *ayb aytmayın* (*maçzür tutqay siz*) olacaktır. Çünkü ibarenin anlamı «ayıplamayarak, ayıbım söyleyerek» tir. *ayb et-* ise, ayıplamak değil, «ayıp yapmak» anlamına, kastedilenden farklı mânâdadır.

75v : Hem 4. satırda, hem 5. satırda *çirâgî* diye okunan ve sözlükte akku- zatîf şekli olduğu belirtilen kelime *çirâğnı* olacaktır. Metindeki yazılışları sarîh olduğu gibi, zaten Kıpçak lehçesindeki akk. eki *-ı*, *-i* değil *-nı*, *-nî*'dir.

77r/7 : *kim ârtâ gil tîniñ topraq bolğay!* mısraındaki *gil tîniñ* terki- binin *gül tîniñ* okumak mânâya da şiire de daha uygun olur.

89v/5 : *qurmuş buğday* diye okunan *qavurmuş buğday* olacaktır. Sözlükte

doğru anlam verilen bu fiili elif yazılmadı diye *qur-* şeklinde okumaya lüzum yoktur, bu şekilde de *qavur-* okunabilir.

92v/13 : «bir *mâşâl-i xwâjâ Ishâq...* diye başlayan ibarede izafet yoktur, *mâşâl* olacak. Gerek bu, gerekse iki satır soma gelen *mâşâlni* kelimeleri sözlükte ise, 3. şahıs iyelik eki gibi (*mâşâli*) gösterilmiş. Yine aynı ibarede geçen ve *xwâjâ Ishâq* diye okunan ismin ilk kelimesi her iki sayfada da hep *xoja* okunacak şekilde harekelenmiştir.

97r/13, v/5, 99v/8 : *mün-am* ve 93v/10 : *mün-am bol-* diye okunan kelime hep *münim* olacak. *münim* «ni'met veren, velinimet» anlamı ibareye daha uygun olduğu gibi zaten iki yerde açıkça bu şekilde harekeli yazılmıştır.

101v/8 : *nâgâh bir quyğa yetti* ibaresi *tâ ki bir quyğa yetti* olacaktır. Hem metin, hem Farsça aslı böyledir.

103r/13 : *kim künâş ıssısı arqasına ottı değil ötti* («geçti») olacaktır. Eğer *öt-* («yakmak») diye sözlüğe alınan bir fiil olsa bile, ibare *arqasına değil arqasını* olurdu.

110v/10 : *çün üç fälâkdâkin bilir sân mısra çün evc-i (ävj-i) fälâkdâkin...* şeklinde okunmalıdır, çünkü Farsça aslı da böyledir. Zaten «*üç fälâk*»? diye bir kavram olamaz. Aynı satırda beytin ikinci mısram başı da *tek bilmâdiñ* şeklinde değil, *nik / nek* (Cod. Cum. «Weshalb») *bilmâdiñ* şeklinde okunmalıdır.

111v/1 : *muşâhib* keümesi niye *maşâhib* okunuyor? Metinde görülen üstün işareti *mim* harfine değil, *sad'*a aittir.

116r/13 : *maña ne qayğu özin köydürürsä pârvânâ* mısramdaki *köydürürsä* fiili *köydürsä* (*küydürsä*) olacaktır. Metinde birleşik şart çekimi bir iki yerde böyle de yazılmış olmakla beraber, genellikle ... *isâ* şeklindedir. Buradaki ise, birleşik şart şekli değil, *küydür-* fiilinin basit şart şeklidir.

118r/1 : *ne qayğu sâvmâsd gülni sısıqan* diye okunan mısradaki *sâv-* fiili *söv-* şeklinde harekelenmiştir ve Kıpçak Türkçesinde bu kabil yuvarlaklaşmalar vardır. Mısram sonunda *sısıqan* diye okunan ve sözlükte «sıçan» diye mânâlandırılan kehmenin ise, *sasıqan* diye okunup, «*saksâğan*» olarak düşünülmesi daha doğru olacaktır (Radloff, *sâsgân* «saksâğan»). Ayrıca güzel kokulu *gül* ile «fena kokmak» anlamına gelen *sası-* fiili arasında kelime oyunu yapılmıştır.

118v/13 : *qarınçalar tolun ay tegrâsindâ şaff yemiş* mısram sonundaki kelimenin *yemiş* şeklinde okunması ve *şaff ye-* diye bir fiil düşünülmesi pek akla yatkın değildir. Bu kelimenin Cod. Cum. daki *beyi-/biyi-* ve Tercüman'daki *bey-* («tanzen») fiili olarak kabul edilip, *beymiş* şeklinde okunması ondan somaki beytin sonundaki *keymiş* kelimesi ile kafiye oluşu bakımından da daha uygundur.

121r/4 : *bu bâytlârni etip, ayıp* olacaktır.

125r/4 : *mâjâvâr bol-*, sözlükte olduğu gibi, *müjâvir bol-* olacaktır.

127v/5 : *sözlâr* kelimesi *sözlârlâr* olacaktır (bu şekil sözlükte de yoktur).

129v/4 : *ne tâfâvüt qılır kim it ursa* mısramın son kelimesi *ursa* değil, «hav-

lamak» anlamına *ür-* fiilinden *it ürsä* şeklinde okunmalıdır. Tabii sözlüğe de *ür-* fiilini eklemek *ur-* maddesindeki «havlamak» anlamını çıkarmak gerekir.

133v/6 : *neçä yätsä küçüm küluñ alayım* şeklinde okunan mısramın sonu *kö(ñ)lüñ alayım* olmalıdır. Her ne kadar yazmada nâşirin okuduğu gibi okunacak şekilde yazılmış ise de, bu bir imlâ hatâsı olup, *köñlüñ* kelimesinin ilk *ñg* harfleri unutulmuş olmalıdır. Zira kelimeyi *kül* diye okuyup «omuz» olarak mâ-nâlandırarak hikâyeye ve ibareye uymadığı gibi, *köñlüñ* alayım şeklinde okunması Farsça ashna da uygun gelmektedir (Farsçası : *dilet bedest ärem*).

136v/2 : Metinde *beliñ bögrülgäni* ... sözlükte *bügrülgäni* diye okunan fiili atıf yapılan Cod. Cum. daki *bükrü* kelimesi gibi *bükrül-* şeklinde okumak daha doğru olacaktır.

137r/4 : *qalur bir jümlä çapsa pählävän at* mısraı *qalur bir hamlä çapsa...* diye okunmalıdır.

138v/9 : *qopup qäzî bekkä turuştı* diye okunan ve içinde bir kelime boş bırakılan mısramın ilk kelimesi *qopup* değil *qoyup* olacaktır, çünkü boş bırakılan yerde metinde yazılması unutulmuş kelime sonra *evin* diye sayfa kenarına yazılmış ve metindeki yeri de işaret edilmiştir. İndeks'de olmayan *bekkä* kelimesi de *beggä* olacaktır. Böylece mısram doğru okunuşu şöyle olmaktadır : *qoyup qäzî evin beggä turuştı*.

139v/1 : *çüh yuldı üş päldräk tür* diye okunan mısradaki üç kelime yanlış okunmuştur. *yuldı* diye okunan kelime *boldı*, *uş* «ıslak, yağ» anlamına *üvüş*, sondaki *tür* da *türur* olacaktır. Yani mısram *çün boldı üvüş päldräk türur* şeklinde okunması gerekir. Böylesi hem yazıya, hem vezne, hem de Farsça âslına daha uygun olur. Nâşirin okuduğu şekil, şiirin vezniine ve Farsça aslına tam uymayışından başka hece sayısı bakımından dahi bir önceki mısradan iki hece eksik olmaktadır.

140r/11 : *üstädinü indäp yigräyip ayttı* iharesindeki *yigräyip* diye okunan kelime *yigrip* (/yigirip) olacaktır. Nitekim nâşir tarafından da birçok yerde (12r/8, 36r/6, 47v/6, 155r/3) *yigirip* okunmuştur. Burada *yigräyip* okuyarak, *yigrä-* diye bir fiil çıkarmaya lüzum yoktur.

145r/6-7 : *bäz qiyäs et* diye okunan ve sözlükte ayrı bir madde olarak verilen *bäz* kelimesi *bar!* olacaktır. Türkiye Türkçesindeki «*var, kıyas et!*» gibi.

146r/1 : *tüni kün bäsüdi quş teg keyik bigin bügürgünçä* diye okunan mısram, sözlükte *bükür-* «to bleat» (mellemek) diye alman, son kelimesi *yügür-* «koşmak» fiilinden *yügürgünçä* olmalıdır.

157r/5 : *dağı nâhbütiniñ tärkäşindä ne kim oqı bar idi attı* ibaresindeki hem *nâhbät*, hem de *tärkäş* kelimelerine sözlükte «quiver»(tirkeş) diye aynı anlam verilmiş! *nâhmätiniñ tärkäşindä* okumak daha doğru olur.

157v/5 : *ol maña män aña tuttum çäkişip* mısramdaki *tuttum* kelimesi *tütüp*'tur.

159r/13 : *māzī* (-*dün keçip*) diye okunan ve sözlükte Farsça aslının da aynı olduğu belirtilen kelime eserin Farsçasında (orijinalinde) *māmūzā* şeklinde olup, biraz silik olmakla beraber, dikkat edilirse metinde de bu şekilde okumak gerekir. Cümlelerin (159v/1) devamı olan *mājārā «uzrım müdārā tariqi bilān* ibaresindeki yazmada üstü leke ile kapanmış olan kelime *mājārā* olarak okunmuş ve sözlükte de Farsçasının aynı olduğu işaret edilmiştir. Oysa ki eserin aslında bu kelime *mājārā* olmayıp, *mūdārā* kelimesi ile secili olarak, aynı vezinde «yarış, çekişme, tartışma» anlamına *mūjārā* keümesidir. Tercümeğe *mūdārā* kelimesi aynen alındığına göre, aynı ibarede onunla paralel olan kelimenin de aynen alınması o devrin söz sanatları bakımından tabiidir.

166r/2 : *neçük kim aruq qoynu ursañ sāmiz körünür* diye okunan ibaredeki *ursañ* kelimesi *üvürsün* olacaktır. Arap harfleri ile aynı şekilde yazılan *ürse* kelimesinin *ursa* okunması gibi, burada da «üfürmek, üfleyerek şişirmek» anlamına *üvür-* fiilinden *üvürsāñ* kelimesi aynı şekilde yazıldığı için olacak *ursañ* okunmuştur. Zira vurmakla koyun semiz görünmez! Bilindiğı gibi, koyun kesildiğı zaman, derisinin kolay yüzülmesi için, bacağından üflenerek, şişirilir. Bu durumda zayıf bir koyun bile semiz gibi görünür. Metnin Farsçası da bu anlamdadır.

171v/3 : *uşaq taşlar turşuzur* diye okunan ibarenin son kelimesi (herhalde metinde ve önsözdeki (s. 24) *turşuzur* baskı yanlış olacak, çünkü sözlükte fiil *turuşur-* olarak alınmış) *tirşürür* veya *terşürür* olacak. «Toplamak» anlamına gelen bu fiilin kökü *tir-/ter-* «dermek» olup, bu şekil ondan türemiştir. Eski Anadolu Türkçesinde *derşür-* ve benzer şekillerine rastlanır (bk. *Tarama Sözlüğü II*, Ankara 1965).

177r/3 : *jārrā içindā ne isā taşından ol sāzār* mısraının son kelimesinin *sāz-* fiilinden *sāzār* olarak değil *sız-* fiilinden *sızar* olarak okunması gerekir.

177r/7 : *yüzük keçürüp baqtı değil taqtı* olacaktır. Ancak bu metne ait bir hatâ da olabilir. Gerçekten metinde *baqtı* okunabilecek şekilde yazılmıştır. Fakat ibarenin gelişinden ve metnin Farsça aslından *taqtı* olacağı âşikârdır.

178r/6 : *kim istāmās bolsa bizgā ne ziyān!* diye okunan mısraıda *istāmās* diye okunan kelime *işitmās* olacaktır. Çünkü bu şekilde okunduğı takdirde şiirin veznine uygun olur. Nâşirin okuduğı şekilde vezin bozulur (nâşirin genellikle şiirlerin veznine pek dikkat etmediğı görülüyor). Üstelik müteakip mısraıda *ol biligli kim işitip iş iter* denilmektedir! Yine aynı şiirin devamında (str. 9) *yol için azuq atuq etmāk* mısraında *atuq* diye okunan kelime de *anuq* olacaktır. Tabiatıyla sözlükteki *atuq* «churn» maddesi de *anuq* «hazır» olarak değişecektir. Metinde *anuq* yazıldığı gibi, *yol için azuq anuq etmāk* «hazırlamak» daha uygun olur. Yine aynı şiirin sayfanın son satırına rastlayan beytinin nâşir tarafından *müddaî közlāp hünār aybın kerār* diye okunan mısraının son kelimesini biz mânâya daha uygun olarak *kezār* okumayı tercih ederiz. Eski metinlerin okunmasında ve neşrinde daha dikkatli ve sabırlı olunması gayesiyle yaptığımız tenkitlere bakarak, sayın nâ-

şirin bizi «hüner aybını gözleyerek gezen müddeî» olarak saymamasını dileriz.

Sözlük (Glossary)'e ait tenkitlerimize gelince; kelimelerin metinde geçen çekimli şekillerinin de alınması, bunların çok defa içinde geçtikleri ibarelerle ve Farsça asılları da belirtilerek verilmesi takdire şayandır. Ancak bunun bütün misaller gösterilerek tam bir indeks şeklinde olması daha iyi olurdu. Bazı şekiller, hattâ bazı kelimeler atlanmıştır ki, bunların mühimleri sırası geldikçe işâret edilmeye çalışılacaktır. Meselâ *bilâ* «ile» edatının dört şekli de metinde geçmektedir. Fakat sözlüğe *bilâ*, *bilân*, *birlâ* şekilleri ayrı ayrı madde başı olarak alındığı halde, *birlân* (9r/1, 47v/5, 49r/5 v.b.) alınmamıştır. Yine bunun gibi *dânâ-i dâm* (99r/5) terkinin ilk kelimesi sözlükte var, ikincisi (*dâm*) madde başı olarak yoktur. *şükr-i ni-mât-i mâvlâ*(159v/5) terkinin de ilk iki kelimesi var, *mâvlâ* yoktur.

İster şahıs adı, ister yer adı olsun sözlükte özel isimlerin karşılıkları verilmiştir. Ancak bu da düzenli bir şekilde değil, çünkü karşılıkları verilenler de var. Msl. *Çin*, *Fir-aun*, *Iblis*, *İraq*, *Käyvân*, *Nil* özel isimlerinin karşılıkları var, *Käv-sâr*'in karşılığı da yine ama parantez içinde verilmiş. Bunların diğer özel isimlerden farkını anlayamadık. Niye meselâ *Dimâşq* şehir adının karşılığı veriliyor da karşı sahifedeki *Diyâr Bâkr*'in sadece özel isim olduğu belirtilmekle yetiniliyor? *Iblis*'in karşılığı veriliyor, *Däjjâl*'m verilmiyor.

Metinde *al-ḥamd*, sözlükte *alḥamd* diye yazılan ve cins isim zannedilerek, 'praise' diye karşılık verilen kelime de burada cins isim olmayıp, *alḥamdü* okunması gereken bir özel isimdir ve Kur'an'm «Fatıha» suresidir.

Sözlüğe *al²* 'front part' ve *ar* 'opposite' diye mânâlandırılarak madde başı olarak alman ve *al-a* ve *ar-a* gibi çekimli şekilde gösterilen sözler aslında müstakil birer kelimedir: *ala* (*bol-*) ve *ara*. Kanaatimizce nâşir metni yanlış anladığı için böyle gösterilmiştir. Şöyle ki, *qaçan körsâñ kim düşmân çärisi için ara ala bolup tarğamağa başladılar*, (165r/3) ibâresindeki *ala bol-* fiili *ara ala bol-* şeklinde anlaşılması ve mânâlandırılmıştır 'to be dispersed'. Halbuki *ara* sözünü *çin* kelimesi ile *çin ara* 'içersinde, kendi aralarında' şeklinde düşünmelidir, *ikki kişi ara* (163r/3) misalinin *ara* maddesinde verilmesi gibi. *çin ara* deyimine benzer şekilde Eski Anadolu Türkçesinde de rastlıyoruz: *iç ara* (*Tarama Sözlüğü III*, Ankara 1967). *ala bol-* «karışmak, düzeni bozulmak» fiili aynı anlamda Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i türki* adlı eserinde de geçmektedir (Le Baron Desmaisons neşri, St. Petersburg 1871, s. 259/5). Böylece *ar* ve *al²* maddelerinin sözlükte yeri olmaması gerekir. *al²* maddesindeki diğer misal (*al-ında*) ise, *allında* şeklinde okunup, *all* maddesine alınmalıdır. Zaten başka bir yerde bu şekilde okunmuştur: *allında* (48r/13).

Dimâşqi kelimesi metinde «of Damascus» anlamında değildir. İbarenen gelişinden ve metnin Farsça aslından anlaşılıyor ki, Şam'ın meşhur kılıçları kastedilmektedir.

erki diye madde başı yapılan ve «perhaps» diye anlam verilen bir kelime

yoktur metinde. Yanlış anlaşılan ve Eski Türkçedeki «Fragepartikel» zannedilen kelime *erk/irk* «kuvvet, kudret» kelimesinin 3. şahıs teklik iyelik ekli şeklidir: *erk-i*. Nitekim *-li* eki ile teşkil edilen şekli sözlüğe ayrı madde olarak alınmıştır: *ärkli* «mighty».

Transkripsiyonda ikinci babın başlığı metinde olduğu gibi, *faqr axlâqı* diye okunduğu halde, sözlükte *faqr* maddesinden ayrı olarak, *fuqur* diye verilmiş.

ıçmāk (102r/12) kelimesi ayrı madde olarak verilmediği gibi, *iç-* «to drink» maddesinde de gösterilmemiş. Halbuki *yemāk* gibi ayrı bir madde olması gerekirdi. Mamafih bu misal (*yemāk ıçmāk* 102r/12) *yemāk* maddesinde de unutulmuş.

Sözlüğe *is* ve *iyis* şeklinde iki ayrı madde olarak alman kelime *ıyı* (veya *iyi*) okunmalıdır. Nitekim 4r/5'deki arapça ibarenin kelime kelime altına yazılan türkçelerinde aynı anlama gelen türkçe kelime yani arapça *näsımun* kelimesinin karşılığı nâşir tarafından da dip notta *xwaş iyli* şeklinde okunmuştur ki aynı sözdür. Diğer misallerde *is* ve *iyis* okunuşunun sebebi herhalde vokallerden soma gelen *-si* 3. şahıs iyelik ekindeki *s* konsonunun kelimenin bünyesine dahil zannedilmiş olmasından ileri geliyor. Kelime kaim veya ince okunacağını belirten bir ekle geçmemekle beraber, biz Kaşgarî'deki *yıdığ* ve Cod. Cum.'daki *ıyı* şekillerini dikate alarak kaim okumayı tercih ediyoruz.

isi kelimesi alfabetik sırada değil. Zaten bir yerde imlâda şedde işareti konulmadı diye *issi* kelimesini *isi* okuyup, ayrı bir madde yapmaya lüzum yoktur.

iştä «look!» diye ayrı kelime zannedilen söz *iş* «iş» kelimesinin lokatifidir. Metnin Farsça aslı bunu teyit ettiği gibi, zaten *işte* kelimesi o devirde henüz *uşta* (veya *ošta*) şeklindedir. Fakat nâşir metinde bir yerde geçen (42r/11) bu kelimeyi de *uşa* okuduğu için farkedememektedir.

käm (90v/7) «kötü, kem», *küz* «defa, kere» (17v/7, 22r/6 v.b.), *kibin* «gibi» (145r/6) sözlükte unutulmuş kelimeler arasında.

Farsça *ki* sözüne de türkçe *kim* kelimesi gibi birkaç farklı karşılık verilmiş. Halbuki *ki* kelimesinin zamir anlamları olmayıp, metinde ancak birkaç yerde edat «ki» olarak kullanılmıştır.

Metinde doğru olarak *kiçilikdä* (140v/13) şeklinde okunduğu halde, sözlükte, hiç yoktan *kiçilik*'den ayrı bir *kiçiklik* maddesi konularak, bu kelime orada gösterilmiş.

kül «sholder» diye bir madde olmayacaktır. Zira bu, yukarıda belirtildiği gibi, *köñül* kelimesinin metinde yanlış yazılmasından doğmaktadır.

Metinde doğru olarak *mā-ħazarın* (91r/4) diye okunup, sözlüğe *māħazarı* diye alman ve «breakfast» diye anlam verilen kelimeyi *mā-ħazar* olarak alıp, «hazır bulunan (şey)» diye mânâ vermek daha doğru olur.

mälük maddesi epey eksik, bir çok çekimli şekil alınmamış. Tam bir indeks yapılmadığı için bu durum bir çok maddede de görülmektedir.

Metinde (81r/7) *bu kün ol miñ bir atın hürmâti-çün* mısraında doğru okunan *miñ* «bin» kelimesi sözlükte *miñ* «thousand» maddesine değil, *meñ* okunarak ve «eternal» anlamı verilerek ayrı madde olarak yazılmış. Şiirde Tanrının bin bir adının kastedildiği açıktır, «ebedî» anlamına gelen kelime ise *meñü*'dür. Yine metinde *qarşumda kelip turgan bilsdm ajâbâ nâm dur* (120r/3) mısraında doğru okunan *nâm* kelimesi sözlüğe *nâmm* olarak alınmış ve «slanderer» anlamı verilmiş. Halbuki kelime *ne* soru sözünün 1. şahıs teklik iyelik ekli şeklidir (*ne-m*).

net- (*ne + et-*) fiilinden ayrı olarak müstakil madde halinde verilen *nâd-* ve *ned-* şekilleri *net-* fiilinin *-dyim* eki ile çekilirken aldığı durumdur, farklı bir şekil değil.

ot- fiilinin de *öt-* olacağı yukarıda belirtilmiştir.

râhat ve *saħar* diye okunan kelimelerin *râhât* ve *sâħâr* olacağı çekim sırasında aldıkları ince datif eklerinden bellidir: *râhât-kâ* (51r/1, 52r/9), *sâħâr-gâ* (62r/4).

Sözlükte *ş* harfinin sonlarına doğru bir karışıklık olmuş. *şol* kelimesi sırasında değü, *şorba* (160v/6) da unutulmuş.

Metinde *bek tutar* okunmuş, sözlükte hem *bek*, hem de *tek tutar* diye *tek* maddesine alınışının sebebi anlaşılıyor. *tîñla-* fiilinin misalleri de metinde hep ince (*tîñlâ-*) okunmuş.

ħayf kelimesi iki misalde (59r/9,10) ve sözlükte bir de *xayf* olarak veriliyor. *xamrâ* okunan kelime de *ħamrâ* olacaktır.

xuşnud kelimesi sözlükte sırasında değü. *yavaş* (50v/11) kelimesi unutulmuş. *yâmânî* değil, *yâmânî* olacak. O devirde kaim olması daha muhtemel *yuñ* kelimesi ince okunmuş ve Cod. Cum. (Grönb. 129) da *yuñ* diye gösterilmiş. Oysa ki orada *yuñ*'dur.

zällât ve *zälîl* kelimelerinin yerleri değişmiş. *zârlıq* olduğu halde, *zârı* (59r/3 v.b.) yok. *zâmîn* (176v/12) de unutulmuş.

Görülüyor ki, A. Bodrogligeti'nin *Gulîstân bi't-turkî* neşri biraz aceleye gelmiştir. Nâşirin *Mu'înu'l-murîd* neşrinde daha sabırlı olmasını tavsiye ederiz.